

УДК 378:811.111

УПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Пришляк Оксана Юріївна
м.Тернопіль

У статті розкрито зміст понять компетентність, компетенція, компетентнісний підхід. Розкрито підходи науковців і практиків щодо трактування суті компетентнісного підходу, компетентності і компетенцій, схарактеризовано переваги упровадження компетентнісного підходу у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих закладах освіти; розкрито переваги компетентнісного підходу у процесі навчання іноземних мов майбутніх педагогів.

Ключові слова: компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, студенти, професійна підготовка,

вищі заклади освіти, навчання іноземної мови, технології навчання іноземної мови.

Постановка проблеми. Проблема компетентнісного підходу в сучасних умовах є однією із пріоритетних у педагогіці вищої освіти, особливо в умовах змін, які мають місце в нашій країні. Перед системою вищої освіти поставлено завдання забезпечення у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців формування їх готовності до професійної діяльності, конкурентної здатності на ринку праці. Реалізація цих завдань актуалізує побудову процесу про-

фесійної підготовки майбутніх фахівців на основі компетентнісного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі навчання у вищому навчальному закладі звертаються багато вчених. Різні аспекти цієї проблеми стали предметом наукових досліджень В.Баркасі, Н.Бібік, І.Бондаренко, Н.Босак, М.Васильєвої, С.Вітвицької, О.Вознюк, Л.Голованчук, І.Дроздової, О.Дубасенюк, А.Журавльова, Л.Карпової, С.Козак, В.Лугового, С.Максименко, О.Мамчич, Г.Мельниченко, О.Палій, Л.Петровської, О.Пометун, Л.Пуховської, С.Савельєвої, Н.Саєнко, С.Сисоєвої, Н.Тализіної, Л.Шевчук та інших.

Аналіз здійснених наукових досліджень свідчить, що дослідники, як і практики, одностайні в думці щодо необхідності і доцільності упровадження компетентнісного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів, проте спостерігаються розбіжності щодо трактування його суті. Закономірно, що перш ніж перейти до осмислення суті компетентнісного підходу доцільно здійснити аналіз понять «компетентність (компетентності)» і «компетенція (компетенції)». Зауважимо, окремі дослідники поняття «компетентність» зводять до «знань», інші розглядають його значно ширше і вважають, що окрім знань «компетентність» включає уміння, певний рівень готовності до професійної діяльності, відповідальність, здатність автономно (самостійно) виконувати професійні функції, тощо.

Ми погоджуємося з науковою позицією дослідників стосовно того, що у вітчизняній педагогічній лексичі не існує єдиної позиції стосовно трактування понять «компетентність» і «компетенція». Тлумачні словники української мови, на жаль, не вносять достатньої ясності в розуміння відмінностей значень цих понять. Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови щодо трактування понять «компетентність (компетентності)» і «компетенція (компетенції)» подано такі роз'яснення. «Компетентність (компетентності)» на думку авторів словника доцільно трактувати як: «властивість за значенням компетентний; поінформованість, обізнаність авторитетність». А поняття компетентний вживається стосовно особи у таких означеннях «– (1) який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; кваліфікований; (2) який має певні повноваження; повноправний, повновладний» [2, с.560]. «Компетенція, -ї» – (1) добра обізнаність із чим-небудь; (2) коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи [там само, с.560].

У сучасній «Енциклопедії освіти» (Київ, 2008) розкриваються поняття «компетенції» і «компетентність у навчанні». Поняття «компетенції» розглядається у контексті освітньої підготовки учня і трактується як «відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплені результати» [3, с.409]. На думку авторів «Енциклопедії освіти» молода людина компетентність у навчанні набуває не лише під час вивчення предмета, групи предметів, але й за допомогою засобів неформальної освіти, самоосвіти, внаслідок впливу освітнього середовища тощо [там само, с. 408].

Подібні, але більш акцентовані, тлумачення з урахуванням походження термінів знаходимо в Словнику іншомовних слів. Автори цього словника трактують поняття «компетентність» – як поінформованість, обізнаність, авторитетність. «Компетентний» (від лат. належний, відповідний), на їх думку, доцільно розуміти у таких двох аспектах: 1) досвідчений у певній галузі, якомусь питанні; 2) повноважний, повноправний у розв'язанні якоїсь справи [5, с.345]. Поняття «компетенція» (від лат. взаємно прагну; відповідаю, підхожу) на думку авторів цього джерела доцільно трактувати як «коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи; коло питань, в яких дана особа має певні повноваження, знання досвід». Це джерело також рекомендує

пріоритетне використання поняття «компетентність» для означення особистісних якостей, а поняття «компетенція» – для означення й характеристики повноважень [там само, с.345].

В англо-українському словнику [1, с.120] стверджується, що в англійській мові поняття «competence» і «competency» вважаються абсолютно тотожними без будь-яких застережень. Вони мають два основних значення: спроможність і правомочність. Словник співвідносить із «competence» («competency») у першому значенні українське слово «компетентність», а в другому значенні – «компетенція».

Короткий оксфордський словник сучасної англійської мови трактує «competence, -су» як: а) здатність (до діяння, виконання задач тощо); б) правомочність; а «competent» як: а) відповідно кваліфікований (до діяння, виконання задач тощо), той, що підходить до виконання завдання (дії), б) уповноважений. Так само, відповідно до Оксфордського словника для ділових кіл «competence ... (also competency)» трактується як а) здатність (ability), б) правомочність (legal capacity) [6, с.164].

Вважаємо за доцільне звернутися до визначення «компетентності (компетентностей)» у таких важливих європейських документах, як «Європейська кваліфікаційна рамка для навчання протягом життя» та «Кваліфікаційна рамка європейського простору вищої освіти». У «Європейській кваліфікаційній рамці для навчання протягом життя» до «компетентності (компетентностей)» відносять «відповідальність й автономність», тобто здатність фахівця працювати й в автономному режимі вирішувати професійні завдання [7, с.13]. У документі «Кваліфікаційна рамка європейського простору вищої освіти» «компетентність» представлено як «динамічне поєднання знань, розуміння, умінь і здатностей» [8; 9]. На думку авторів цих документів власне через «компетентність (компетентності)» має здійснюватися аналіз освітніх цілей та **результатів**. Зокрема, у вищих навчальних закладах через «компетентність (компетентності)» мають бути охарактеризовані кваліфікації кожного (бакалаврського, магістерського, докторського) циклів вищої освіти. У системі вищої освіти з цією метою також використовують кредитний підхід на основі Європейської системи трансферу і накопичення кредитів (ECTSK, англ. ECTS), яка слугує визначенню навчального навантаження студентів, необхідного для досягнення запланованих освітніх результатів.

Ми поділяємо наукову позицію В.І.Лугового стосовно того, що існуючі підходи у вітчизняній і зарубіжній науковій думці і практиці з певною долею умовності можна узагальнено згрупувати таким чином [4, с.8]:

а) компетентність виступає певною загальною характеристикою особи, яка складається з окремих компетенцій; тобто, компетентність виступає як загальна характеристика, а компетенції – частинними і є складовими цілого (компетентності);

б) компетентність є інтегральною характеристикою особи, яка включає в себе диференціальні компетентності. Тобто, загальна компетентність складається з окремих частинних компетентностей. При цьому терміну компетенція надається значення юридичного характеру як певних (наприклад, посадових) повноважень, наданих особі для виконання покладених на неї функцій;

в) компетентність та компетенція використовуються для позначення різних груп особистісних якостей, наприклад, за цільовими критеріями відповідно «студент (учень) має знати» та «студент (учень) має вміти робити»;

г) компетентність та компетенція розглядаються як тотожні поняття і вживаються рівноправно за законами випадковості.

Ми поділяємо наукову позицію В. Лугового про доцільність розмежування за значеннями цих двох понять «компетентність» і «компетенція», закріпивши за першим

– особистісні якості особистості, за другим – повноваження особи [4, с. 14].

У рамках Болонського процесу компетентнісний підхід, який враховує потреби та інтереси студентів, розвивається з 2000 р. за проектом Європейської комісії «Настроювання освітніх структур у Європі». Проект пропонує методологію розробки, реалізації, оцінювання, розвитку програм за їх рівнями (циклами), галузями та типами (академічним і професійним), що базується на компетентнісній концепції. За великим рахунком, таку концепцію слід визнати ключовою для утворення європейського простору вищої освіти.

Компетентнісний підхід покладено в основу започаткованої у 2006 р. і схваленої у 2008 р. Європейською комісією Європейської кваліфікаційної рамки для навчання упродовж життя [7; 8]. Відповідно до проекту Європейської комісії «Настроювання освітніх структур у Європі», компетентності тлумачуться як інтегральне і «динамічне поєднання» – знань, розуміння, умінь, цінностей, здатностей, інших особистих якостей. Розрізняють загальні та специфічні (предметні) компетентності. Їх розвиток проголошено метою освітніх програм професійної підготовки студентів. Компетентності формуються і оцінюються в межах кожної організаційної одиниці освітньої програми. Результати навчання (очікувані компетентності) та критерії їх оцінювання визначають вимоги до надання кредитів ЄСТНК.

Упровадження ідеї компетентнісного підходу у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах ставить на порядок денний доцільність оптимального співвідношення теоретичної і практичної складової.

Виходячи з необхідності комплексного вивчення процесу формування особистості майбутнього педагога, умов, що визначають успішність цього процесу, вплив різноманітних зовнішніх та внутрішніх чинників, можна визначити основні фактори, що мають вирішальний вплив на становлення його професійно-особистісних якостей. Одним із провідних факторів є зовнішнє середовище непрямої дії, яке впливає через досягнення світової науки, інноваційних технологій освітнього процесу. Другим фактором є зовнішнє середовище прямої дії (інтеграційні та міграційні процеси, престиж педагогічної професії, фінансування оплати праці державою, тощо). Закономірно, що педагогу, як і будь-якому іншому фахівцю, важко виконувати свої професійні функції і результативно працювати над своїм особистісно-професійним зростанням в умовах низької оплати праці та незадоволення базових потреб. Третім фактором є освітнє середовище вищого закладу освіти. Четвертим – об'єкт-суб'єктивні відносини учасників навчального процесу (готовність викладачів до упровадження і студентів до сприйняття інноваційних технологій навчання, у тому числі й технологій компетентнісного навчання).

Як свідчить наліз опрацьованої нами літератури і проведеного дослідження, студенти всіх вікових груп актуалізованим стосовно свого майбутнього, орієнтовані на формуванні готовності до професійної діяльності (володіння професійно зумовленими знаннями, вміннями і навичками, інноваційними технологіями, здатності до конкуренції на ринку праці, сприйняття інноваційних підходів).

Головними факторами успішності процесу професійної підготовки майбутнього фахівця є особистість педагога-інноватора та середовище впровадження, підкреслюємо необхідність детального вивчення ролі іноземної мови в процесі здійснення інноваційної діяльності, тому що професіоналізація щодо розповсюдження нововведень виступає результатом розвиненості професійних прийомів, серед яких головним є не лобювання даної інновації, а формування інноваційного потенціалу педагога до впровадження та демонстрації винаходів.

Виступаючи в ролі модератора й реалізатора компетентнісного підходу у вищому закладі освіти викладач тим самим продукує нове бачення майбутніми фахівцями

технологій упровадження компетентнісного підходу у своїй майбутній професійній діяльності. Стає зрозумілим, що головною характеристикою суб'єкта компетентнісного підходу (викладача вищого закладу освіти) є його дійова професійна компетентність як основа професійної діяльності. Суб'єкт – це діяч, здатний до вибору концептуальних підходів, технологій професійної підготовки майбутніх фахівців, технологій вивчення конкретної навчальної дисципліни, до побудови системи відносин із студентами.

Професійна педагогічна діяльність має ту особливість, що вона постійно вимагає і стимулює педагога займати активну позицію постійного професійного зростання. Цей процес зумовлюється не тільки вимогами навчально-виховного середовища, він має стати внутрішньою особистісною потребою і характеристикою фахівця.

Сучасні методи навчання іноземних мов студентів у вищих закладах освіти у значній мірі сприяють вирішенню завдань комунікативного, пізнавального та виховного характеру: формуванню знань, розвитку умінь і навичок іншомовного спілкування, розвитку діалогічного контакту між суб'єктами спілкування, умінь працювати в команді, формуванню іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців та інше.

Нове бачення освіти має на меті створення мотиваційного середовища для студентів у процесі вивчення іноземних мов. Глибинне розуміння суті й упровадження на практиці компетентнісного підходу надають можливість викладачам іноземної мови вищих закладів освіти впроваджувати інноваційні технології навчання, що, закономірно, сприятиме підвищенню ефективності навчального процесу.

Компетентнісний підхід сприяє створенню реальних можливостей реалізації лінгвістичного і концептуально-тематичного спрямування навчання функцій іноземної мови. Зростає значення культурних обмінів, інтеграція в світовий освітній простір, процес глобалізації та інші об'єктивні чинники збільшили можливість контактів з носіями мови. Отже, навчання іноземної мови в вищих закладах освіти набуває не тільки професійного, але й практичного значення, а комунікативна функція мови уже в сучасних умовах відіграє провідну роль у процесі професійного формування та професійного самовираження і зростання.

Аналіз практики викладання англійської мови у вищому навчальному закладі показав, що підручники та методичні розробки, які використовуються в процесі навчання, ще недостатньо мірою враховують роль і значення мотиваційної сфери студентів, динаміку смислотворних мотивів учіння у процесі професійної підготовки, міру та характер взаємозв'язку мотиваційної та діяльнісно-практичної готовності до засвоєння знань, до оволодіння практичними інноваційними способами навчання мови.

Провідними мотивами навчання іноземної мови студентами вищого закладу освіти є мотиви конкурентоздатної професійної підготовки, професійних зростань і досягнень у майбутньому, а також мотиви комунікативні, пізнавальні та інші. Закономірно, що провідною умовою їх досягнення є надання упровадження компетентнісного підходу у процесі навчання іноземної мови вищих закладах освіти.

Новаторський статус викладача іноземної мови в системі розвитку педагогіки вищої освіти у контексті її інтеграції в європейський освітній простір, покладає на них особливої ваги відповідальність, створюючи одночасно ситуацію свободи дій та ініціатив в підходах і виборі технологій реалізації поставлених завдань.

Отже, ефективність комунікативно спрямованого навчання іноземних мов у вищій школі залежатиме від бажання і здатності вчителів і викладачів скористатися позитивним досвідом вітчизняних і іноземних учених і практиків щодо упровадження засад компетентнісного підходу у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих закладах освіти. Упровадження компетентнісного підходу допомагає розкрити творчий потенціал студентів і сприяє

розвитку та удосконаленню навчально-комунікативного процесу, формуванню високопрофесійних фахівців, що сприятиме реалізації перспективного завдання входження України до європейського освітнього простору.

Література та джерела

1. Великий англо-український словник: 112 слів та словосполучень / Укладач М.Зубков. – Харків: Фоліо, 2006. – 1980 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / Уклад, і голов, ред. В.Т.Бусел. - К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1719 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України [головний ред. В.Г.Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 918 с.
4. Луговий В.І. Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс // Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Вища освіта України № 3 (додаток 1) – 2009 р. К.: ГНЗис, 2009. – 630 с.
5. Словник іншомовних слів / За ред. чл.-кор. АН УРСР О.С.Мельничука. – К.: Гол. ред. Укр. рад. енци., 1977. – 926 с.
6. The Concise Oxford dictionary of current English. New seventh edition / Ed. by J. B. Sykes – Oxford University Press, 1987. – 1290 s.
7. The European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/dgs/education_culture>. – Заголовок з екрану. – Мова англ.
8. The Qualifications Framework for European Higher Education Area. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ond.vlaanderen.be/>.
9. Turning Education Structures in Europe. 2nd Edition. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <<http://tuning.unideusto.org>>. – Заголовок з екрану. – Мова англ.

В статье раскрыто содержание понятий компетентность, компетенция, компетентностный подход. Раскрыто подходы научных работников и практиков относительно толкования сущности компетентностного подхода, компетентности и компетенций, охарактеризованы преимущества внедрения компетентностного подхода в процессе профессиональной подготовки будущих специалистов в высших учебных заведениях; раскрыты преимущества компетентностного подхода в процессе обучения иностранных языков будущих педагогов.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, компетентностный подход, студенты, профессиональная подготовка, высшие учебные учреждения, обучение иностранного языка, технология обучение иностранного языка.

The article deals with the meaning of competence, competence approach. The researchers and practitioners' approaches to the interpretation of the essence of the competency approach and competencies have been characterized as well as the benefits of the introduction of competence approach in the future specialists training in higher educational institutions. The pros of competence approach in teaching of foreign languages of future teacher have been defined. The efficiency of communicatively directed learning of foreign languages in high school will depend on the willingness and ability of teachers to use positive experience of home and foreign scholars and practitioners on the introduction of principles of competence approach in the training of future specialists in higher educational institutions. The introduction of competency approach helps to reveal the creative potential of students and contributes to the development and improvement of educational and communicative process, highly professional specialists to facilitate implementation of priority tasks of Ukraine's joining the European educational space

Key words: competence, competence approach, students, professional training, higher education institutions, foreign language learning, foreign language learning technology.